

EDUCAȚIA ȘI PROVOCĂRILE LUMII CONTEMPORANE

Ionuț VLĂDESCU

Universitatea „Petre Andrei”, Iași, România

One of the most important elements of contemporary society is its change; we live in a rapidly changing spectacular. The third millennium has inherited many social problems: economic and political ones. More serious global problems are to be dealt with. Education and the standard of living is different in various countries, there is a feeling of disappointment among many people.

Deziluzia pare a fi dublată de o anumită confuzie a unei „societăți globale care duce o luptă chinuitoare pentru a se naște” [9, p.13], luptă în care, în ciuda eforturilor conjugate, soluțiile par încă nesatisfăcătoare pentru fenomene precum: exacerbarea xenofobiei și a terorismului internațional, a rasismului și a intoleranței, multiplicarea focarelor de tensiune, creșterea în cifre absolute a numărului săracilor și a analfabeților, a șomerilor, mai ales în rândul tinerilor, a numărului marginalizaților sociali, degradarea continuă a mediului înconjurător și a resurselor naturale, degradarea stării de sănătate a populației, evidențiată de multiplicarea cazurilor de cancer și de SIDA, de manifestările multiple ale efectelor stresului unei societăți accelerate.

De asemenea, în țările europene asistăm la o scădere a indicilor natalității și la îmbătrânirea populației în țările din Africa și Asia, expansiunea demografică este un fenomen cu implicații cu atât mai negative cu cât condițiile economice din aceste țări sunt mai vitrege, nivelul de trai este scăzut, iar analfabetismul cunoaște cote ridicate. Analfabeții nu sunt doar cei care nu știu să scrie și să citească, ci și cei care au deficiențe în cunoștințele și deprinderile de bază, vorbindu-se de analfabetismul funcțional, iar mai nou, datorită expansiunii tehnologice și a internetului, și de cel computerial. Sunt doar câteva dintre problemele care se impun atât prin *caracterul lor complex, grav, persistent și presant, cât și prin dimensiunile lor globale, având o evoluție rapidă și greu previzibilă* (G.Văideanu, 1988, 1995). Ele constituie ceea ce denumim generic **problematica lumii contemporane (PLC)**.

Așa cum se menționează în Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI, PLC a generat atât în sfera politicii și a culturii, cât și a educației un număr de *imperative* ce reunesc eforturi conjugate și susținute, priorități de acțiune pentru salvarea mediului, apărarea păcii, protejarea și propagarea democrației, refacerea unității spirituale a Europei în scopul întăririi unității sale economice și politice, probleme care sunt și acum actuale și pentru care educația a încercat să genereze răspunsuri specifice, dezvoltând conținuturi cu privire la educarea în spiritul acestor problematici [1, p.83].

Educația, ca subsistem al sistemului social ce se confruntă cu aceste probleme, caută să contribuie la ameliorarea acestora mai mult prin acțiuni specifice de *prevenție*, în sensul de a educa tânăra generație în spiritul respectării diversității, protejării mediului etc., a conștientizării acesteia privind pericolele și efectele acțiunilor nesăbuite, a formării priceperilor și deprinderilor de acțiune controlată și de intervenție.

Persistența problemelor menționate arată însă că educația nu și-a atins scopurile în acest sens, că abordările și efectele soluțiilor ei specifice sunt sub așteptări. Desigur, educația nu poate face totul și nu poate fi supraestimat potențialul acesteia pentru ameliorarea PLC, existând o interdependență strânsă și, în consecință, necesară o acțiune conjugată cu celelalte subsisteme ale sistemului social: economic, politic, cultural etc.

Aceste interdependențe au efecte multiple asupra educației, cu reconsiderări ale funcțiilor sale tradiționale (formarea competențelor de bază, socializarea, pregătirea pentru viața activă, emanciparea socială și culturală) în urma evoluțiilor recente, deoarece trunchiul comun de competențe de bază (cunoștințe, deprinderi, atitudini și valori) nu mai poate fi garantat pe toată durata vieții, pentru că cunoștințele se depreciază rapid datorită evoluției cunoașterii, a tehnologiilor și a organizării social-politice; socializarea exclusiv prin educație formală are limite importante în condițiile în care azi se vorbește tot mai mult despre socializare secundară, realizată prin interacțiunea instituțiilor formale de învățământ cu alte medii educative, iar noile medii de învățare sunt tot mai atractive (ex. cel virtual) și mai mult frecventate de elevi; formarea profesională inițială se decalază și se depreciază rapid în comparație cu evoluțiile pieței muncii: acțiunea emancipatoare a instituțiilor educaționale a devenit limitată datorită ofertelor de exprimare și manifestare a libertăților individuale pe care le oferă societatea civilă (media, viața asociativă, sindicatele etc.).

Dar, datorită eșuării în a găsi soluțiile educaționale cele mai adecvate de acțiune asupra atât a generației tinere, cât și asupra celei adulte, în pofida faptului că acțiunile educaționale se desfășoară în acest spirit de mai bine de jumătate de secol și că efectele lor ar fi trebuit să se facă simțite asupra generațiilor educate, putem spune că educația se află în situație de criză, prin **criză** înțelegând decalajul sau nepotrivirea dintre rezultatele învățământului și așteptările societății. Dacă adăugăm că încă din 1968 Ph. Coombs, directorul Institutului Internațional de Planificare a Educației, în faimosul său raport „Criza mondială a educației”, iar apoi E. Faure (coord., 1972, tradus în limba română în 1974) atrăgeau atenția asupra acelorași numeroase aspecte la care sistemele educaționale nu au găsit încă răspunsuri credibile, atunci putem deduce cât de extinsă și de profundă este criza în discuție [D.Salade // 2, p.13-19].

Printre aspectele evidențiate ca circumscriind criza educației enumerăm: afluxul progresiv de elevi la toate treptele de învățământ, școlile neavând capacitate adecvată de cuprindere; inadaptarea produselor umane și a competențelor lor socioprofesionale la nevoile vieții sociale și ale pieței muncii; școala are un randament scăzut exprimat în insuccesul și în abandonul școlar în creștere; eficacitatea este de asemenea scăzută, exprimată în costuri ridicate comparativ cu fragilitatea competențelor profesionale formate, atestate de diplomele eliberate; penuria actuală în învățământ etc. Vorbim de criză când fenomene ca cele menționate ating o anumită dimensiune și profunzime, fiind fie cauze, fie efecte ale unor disfuncții în lanț. Pot fi crize generale, de sistem, sau crize parțiale (de ex. criza spațiului școlar, criza personalului didactic, când acesta este insuficient sau slab pregătit și abordările lor didactice depășite, criză curriculară, când conținuturile sunt perimate - de altfel, la fiecare 8-10 ani se produc reforme educaționale pentru restructurarea conținuturilor, pentru reducerea decalajelor datorate așa-numitei „crize de creștere”, de adaptare la noile cerințe sociale; se va reveni mai pe larg asupra acestui aspect în subcapitolul al 5-lea). Ameliorarea acestor fenomene nu presupune o singură soluție, ci un sistem de măsuri cuprinzător și adecvat specificului crizei despre care este vorba.

Pentru monitorizarea/identificarea situațiilor de criză, trebuie avuți în vedere câțiva parametri; informația privind învățământul, administrarea structurilor, relația educatori-elevi, conținutul programelor și metodelor pedagogice, mijloacele materiale și cooperarea internațională [Ph. Coombs, citat de 9, p.17]. Ultimul parametru menționat capătă valențe specifice în condițiile în care se afirmă că trăim în „satul global” [7, p.63]. Adaptarea la efectele și provocările globalismului economic, informațional, politic etc. presupune surmontarea anumitelor *tensiuni*: dintre *global și local* (oamenii trebuie să devină treptat cetățeni ai planetei, fără a-și pierde rădăcinile, aportul lor fiind pentru dezvoltarea propriilor națiuni și comunități locale); dintre *universal și individual* (cultura devine continuu globalizată, iar fiecare individ are dreptul să își atingă potențialul maxim în cadrul tradițiilor și al propriei culturi); dintre *tradiție și modernitate*, dintre *considerentele pe termen scurt și cele pe termen lung* (opinia publică dorește soluții rapide, pentru provocări rapide, mereu noi, efemere, în timp ce rezolvarea multor probleme cere răbdare și o strategie pentru reformă negociată, concertată, prin intervenția politicilor educaționale); dintre *nevoia competiției și grija pentru egalitatea șanselor* (o problemă clasică, dar greu de soluționat, ce a dus la regândirea și actualizarea conceptului de educație de-a lungul întregii vieți, pentru a pune de acord trei factori: spiritul concurențial, care constituie stimulentele; cooperarea ce conferă forță; și solidaritatea care unește); dintre *expansiunea extraordinară a cunoașterii și capacitatea omului de a o asimila*: în cele din urmă, dintre *spiritual și material* [Delors // 4, p.11-12].

Această din urmă tensiune are semnificații deosebite în **societatea postmodernă**, în care se caută remedii pentru efectele alienante ale societății de consum moderne, în care există o orientare evidentă pentru acumularea de bunuri materiale, uneori în detrimentul valorilor morale și spirituale. Individul postmodern dorește să facă ceva semnificativ, munca fiind mai degrabă orientată spre respectarea valorilor umane, de autorealizare, de dezvoltarea propriului potențial, decât de obiective materiale; nu-i place controlul, ci autoexprimarea. Este motivul pentru care se consideră că *misiunea* educației în secolul XXI este „de a permite fiecăruia dintre noi, fără excepție, să-și dezvolte talentul și să-și valorifice la maximum potențialul creativ, inclusiv responsabilitatea pentru propria viață și pentru atingerea scopurilor personale” [3, p.13].

Analizând sistemul de educație și învățământ prin „grila postmodernității”, E Păun [6, p.14-19] considera că școala contemporană se află în criză, deoarece funcționează ca o școală caracteristică epocii moderne, și nu celei postmoderne în care, de fapt, trăim. Practica școlară e dominată, în mare măsură, de paradigma modernității, cu manifestări de genul: focalizarea pe dimensiunea instrumentală a procesului de învățământ; accentuarea și valorizarea excesivă a funcției informative în raport cu funcția formativă; ignorarea faptului că în școală nu există doar situații care pot fi supuse planificării, ci și situații noi, neobișnuite pentru care se

impun abordări noi, nespecifice, nonconvenționale, creative; evaluarea standardizată și riguroasă care măsoară performanțele elevilor și îi clasifică pe aceștia în funcție de rezultate; normele standardizate, regulile impersonale și generale la care este supus elevul, sistemul de pedepse și recompense etc. Deschiderile spre postmodernitate sunt încă timide. Postmodernitatea oferă soluții și perspective noi, atât în plan teoretic, cât și practic al domeniului educațional pentru că răspunde schimbărilor care se produc în societate pe toate planurile.

Caracteristicile esențiale ale paradigmei postmoderne în educație sunt: militează pentru educația centrată pe persoană și pentru revalorizarea dimensiunii subiective a actului educațional; consideră că, dată fiind complexitatea ființei umane, conduitele celor implicați în actul educațional nu sunt întotdeauna predictibile și raționale; pune în evidență rolul major al dimensiunii subiectiv-afective în relația educațională, relație în care elevul și profesorul sunt considerate în integralitatea personalității lor; susține abordarea conform căreia profesorul nu lucrează asupra elevilor, ci cu elevii și pentru aceștia; consideră elevul într-un permanent proces de devenire, de construire a statutului și rolurilor sale; propune o viziune diferită asupra curriculumului în sensul că încearcă să depășească limitele actualei teorii curriculare care este prescriptivă, normativă și formalizată prin abordarea curriculumului în termeni de cultură, în sensul integrării acesteia într-un spațiu cultural care este clasa de elevi, prin reelaborarea, reconstruirea și negocierea curriculumului.

După unii specialiști, impasul învățământului contemporan a provocat trei categorii de explozii: *explozia cunoștințelor* (datorate dezvoltării științei și tehnicii – imensa cantitate de informație depășește posibilitățile de asimilare oferite de tehnicile de instruire din trecut), *explozia demografică* (cu toată extinderea structurală din ultimele decenii, învățământul nu poate face față cererii de educație, ritmului de creștere a populației) și *explozia aspirațiilor* (chiar și oamenii simpli aspiră la educație de nivel înalt drept reflex al profilului ocupațional cu competențe tot mai complexe cerute de piața muncii; cu alte cuvinte, reclamă egalitate de șansă, indiferent de mediul social sau geografic de proveniență, nu numai egalitate de acces) [8, p.226].

Printre **soluțiile generale și specifice** prin care factorii de decizie încearcă să facă față la aceste schimbări și „explozii” survenite la nivel mondial, se pot enumera:

- abordarea aspectelor punctuale ale PLC prin elaborarea și implementarea de strategii globale, holistice, corelate, internaționale, interdisciplinare și intersectoriale menite să rezolve respectivele probleme, dar și să se adapteze, respectiv să determine schimbarea;
- ameliorarea și adaptarea funcționării sistemului școlar atât la nivel structural, cât și al practicilor propriu-zise;
- inovații în conceperea și desfășurarea proceselor educative prin inovarea conținuturilor, în sensul selectării cunoștințelor cu valoare formativă, dar și a metodelor de predare și evaluare, reducerea rupturilor structurale sau funcționale prin decompartmentare și interdisciplinaritate și valorificarea specificului individual al elevilor;
- ameliorarea formării inițiale și continue a cadrelor didactice;
- eficientizarea managementului instituțiilor de învățământ;
- introducerea noilor tipuri de educații în programele școlare în scopul lărgirii ariei și conținuturilor educației (se va reveni în subcapitolul al VI-lea); întărirea legăturii dintre acțiunile școlare și cele extra-curriculare;
- amplificarea conlucrării dintre cadrele didactice, elevi, părinți și responsabilii la nivel local; întărirea parteneriatelor educaționale;
- organizarea de mobilități și de schimburi de informații între statele europene asupra politicilor educaționale și practicilor pedagogice actuale;
- regândirea procesului de educație în privința orientării, dimensionării, instrumentalizării elementelor de conținut, în vederea integrării cu succes a tinerilor în viața profesională și socială etc. [5, p.6].

Sunt doar câteva dintre răspunsurile specifice pe care școala trebuie să le adopte în societatea educațională în care ne aflăm, în care noua ordine internațională reclamă educația pentru schimbare ca pregătire anticipativă și ca asimilare a ritmurilor alerte cu formarea încrederii în propriile resurse și în continuitate [9, p.15]. Schimbarea poate fi viabilă dacă educația este bazată pe un sistem de valori pertinente, care să asigure unitatea spirituală și conștiința planetară, promovarea păcii, înarmând tinerii cu spirit critic, cu capacitatea de a înțelege și a răspunde adecvat diverselor provocări ale societății, de a se autoforma de-a lungul întregii sale vieți, de a acționa în spiritul umanismului, al respectării diversității și pluralismului [4, p.48].

Referințe:

1. Agenția Națională SOCRATES. Combaterea eșecului școlar: o provocare pentru construcția europeană. - București: Editura Alternative, 1996.
2. Botkin. J.W., Elmandjara M., Malița M. Orizontul fără limite al învățării. - București: Editura Politică, 1981.
3. Cozma T., Neculau A. (coord.). Psihopedagogie (pentru examenul de definitivat și gradul didactic II). - Iași: Editura „Spiru Haret”, 1994.
4. Cucuș C. Pedagogie. - Iași: Polirom, 1996.
5. Păun E. Educația și dezvoltarea socială // Stanciu S. (coord.). Domenii ale pedagogiei. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
6. Păun E., Potolea D. (coord.). Pedagogie - fundamentări teoretice și demersuri aplicative. - Iași: Polirom, 2002.
7. Sava S. Compatibilizări terminologice // Glosar de termeni-cheie în educația adulților din Europa. Federighi P., Sava S. (coord.). - Timișoara: Editura Mirton, 2001.
8. Sava S. (coord.). Educația adulților în România. Politici educaționale, culturale și sociale. - Timișoara: Editura Almanahul Banatului, 2001.
9. Sava S. Educația și problemele lumii contemporane // Manual de pedagogie. Jinga I., Istrate E. (coord.). - București: Editura AII Educațional, 1998.

Prezentat la 14.02.2011